

**Khobzey N. V. Ivan Pankevych's Life And Scientific Pathways
(to the 130-th Anniversary of the Birth)**

The article is devoted to the 130-th anniversary of the birth of Ivan Pankevych, a prominent linguist and researcher of dialects, of the Ukrainian dialects of the Carpathian area, in particular. In the survey it's been shown life journey and scientific pathways of the scientist, as well as it's been focused on his epistolary heritage (namely: correspondence with Ivan Zilynskyi). Scientific interests are intertwined with the twists and turns of life in the fate of the scientists' families, that is why the paper is about life and scientific heritage of the outstanding Ukrainian linguist. The correspondence reflects the difficulties of life of the Ukrainian intellectuals of the first half of the twentieth century, it becomes the living proof of the events that occur in the lines and between the lines of correspondence for a historian or a culturologist, and it opens the creative laboratory of the scientist for a linguist. This is the fact why the correspondence of Ivan Pankevych with Ivan Zilynskyi is so important among the whole epistolary. Ivan Pankevych's works were and remain the important source for knowing of dialects. Their tremendous value is that we are able to observe the dialectal peculiarities of speech of the Ukrainians-Rusyns of the Carpathian area in the first half of the twentieth century. The monographs, scientific articles of the researcher provide the ground for the modern comparative studies. The modern recording of the dialects that were examined by Ivan Pankevych is also important for dialectology. In addition to the correspondence Ivan Pankevych the memoirs of Mykola Nevrlogo and Mykola Mushynka have been used in the article.

Key words: scientist, Slavic studies, scientific work, epistolary heritage, Transcarpathian Ukrainian leaflets.

Стаття надійшла до редакції 09.11.2017 р.

Прийнято до друку 10.11.2017 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Леснова В. В.

М. Р. Яремій (Чернівці)

УДК 811.161.2'374,,187/191”

**НАРОДНОРОЗМОВНА ЛЕКСИКА В РЕЄСТРІ
„СЛОВАРЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ” ЗА РЕДАКЦІЮ
Б. ГРІНЧЕНКА: ДЖЕРЕЛА СЛОВНИКОВОГО МАТЕРІАЛУ,
СЕМАНТИКА, ПАСПОРТИЗАЦІЯ**

Народнорозмовна лексика української мови становить невід’ємну й доволі велику за обсягом частину її лексичного фонду. Розмовні слова поширені в розмовно-побутовому стилі усного мовлення, а також у мові художньої літератури.

Народнорозмовність усталилась в історії української літературної мови як поняття, співвідносне з наддіалектною основою формування

національної літературної мови. Неоднозначність цього терміна в сучасній україністиці порушує С. Бибик, трактуючи народнорозмовну мову як широкий комплекс національного мовлення, частиною якого є розмовне мовлення, як народно-розмовне мовлення нелітературного характеру, як діалектне мовлення, а також як сукупність лексико-фразеологічних і фонетично-граматичних елементів, спільних у той самий час усім реально існуючим територіальним і соціальним діалектам. На думку дослідниці, народнорозмовність щодо розмовної мови становить комплекс наддіалектних нормативних та периферійно-нормативних елементів, що визначають саморозвиток національної літературної мови в усних і писемних формах, у розмовних і книжних функціональних різновидах [Бибик 1994: 2 – 3].

У сучасній лінгвістиці термін „розмовна лексика” позначає слова, що протиставлені стилістично нейтральній та книжній лексиці літературної мови своїм емоційно-експресивним забарвленням і функціонально-стильовим навантаженням [Українська мова 2000: 521]. С. Бибик визначає поняття розмовної лексики в контексті літературної мови та її норм як: 1) стилістичний засіб емоційної та смислової виразності того чи того художнього, публіцистичного, науково-популярного контексту; 2) кодифікаційний функціонально-стильовий параметр лексики; 3) нейтральний розмовно-побутовий словник, що в художньому стилі зазнає актуалізації й асоціативно-образної трансформації [Бибик 2011: 60]. Першоелементом розмовної лексики є емоційно-оцінна, експресивна лексика. До розмовної лексики відносять групи слів, які у своєму лексичному значенні мають позитивне чи негативне емоційне забарвлення, лексику з формальними граматичними показниками емоційності, слова, що виражають емоції жарту, пестливості, зневаги, презирства, іронії, вульгарності, лайливості, слова з вольовою конотацією [Там само: 61].

Л. Коробчинська виділяє такі різновиди розмовної мови: 1) власне розмовна лексика; 2) так зване просторіччя; 3) грубе просторіччя або вульгаризми. До складу розмовної мови входить також лексика, уживання якої обмежене територіально (діалектизми) або соціально (жаргонізми та арготизми) Розмовна лексика об’єднує слова, що входять до складу літературної мови, не порушуючи її норм. У розмовній формі літературної мови вони функціонують нарівні з нейтральними, не знижуючи стилю [Коробчинська 1968].

У праці „Сучасна українська літературна мова: лексика і фразеологія” за загальною редакцією І. Білодіда в розділі „Стилістична диференціація української мови”, автором якого є М. Жовтобрюх, знаходимо твердження, що „з погляду стилістичного забарвлення не вся розмовна лексика однорідна. Вона включає слова, які, будучи ознакою розмовного стилю, не несуть додаткового семантичного чи стилістичного навантаження і сприймаються як цілком нормативні і звичайні в словниковій статті. Поряд з тим у її складі є чимало слів

з додатковим стилістичним навантаженням, що надає їх значенню іронічного, фамільярного та інших відтінків” [СУЛМ 1973: 153]. Слова, що мають розмовне забарвлення, не тільки не виключаються з літературно-писемної мови, а вдало взаємодіють з лексикою книжною й нейтральною, доповнюють і поширюють експресивні засоби писемних стилів. Розмовні слова входять до складу літературної мови як рельєфно окреслений, широкий за обсягом та складний шар лексики [Мінасян 1985]. Л. Савченко відповідно до терміна „висока лексика” пропонує словосполучення „низька лексика”, маючи на увазі складник розмовного шару, стилістично знижений прошарок [Савченко 2009].

У лексикографічній практиці існує традиція ремаркування всіх шарів лексики, крім нейтральної. Ремаркування розмовної та просторічної лексики в Україні вперше послідовно запровадили в Російсько-українському словнику (1948) до обох мов [Коробчинська 1968]. Проблеми лексикографічної характеристики постійно супроводжують процес фіксації розмовної лексики, вироблення чітких принципів її ремаркування. При цьому дослідники застерігають, що вагання в лексикографічній практиці щодо визначення „розмовності” того чи того слова зумовлено мінливістю лексичної норми, недостатністю обстеженого матеріалу, схилянням перед авторитетними джерелами й недостатньою гнучкістю, деяким схематизмом системи стилістичних ремарок [Бибик 2001: 62].

В українському мовознавстві є чимало досліджень народнорозмовної лексики, але переважна більшість їх – це праці, у яких розглянуто лексику окремого письменника чи його твору.

Мета статті полягає в тому, щоб показати багатство народнорозмовного шару лексики в реєстрі Словаря української мови за редакцією Б. Грінченка, установити його джерельну базу через паспортизацію слів та визначити найбільш розгалужені тематичні групи народнорозмовної лексики.

На народність словника за редакцією Б. Грінченка вказував його рецензент О. Шахматов [Пилинський 1962: 9], не оминають цього аспекту також Є. Чикаленко, характеризуючи джерельну базу словника [Статєєва 2009: 18], та автори передмови до видання словника (М. Бажан, О. Білецький, І. Білодід, Л. Булаховський, М. Рильський). Сам укладач і редактор „Словаря української мови” наголошує на цьому в передмові, указуючи, що до словника ввійшли передусім слова народної мови, які здавна прийняті всім народом або його частиною [СГ: I, 28].

Л. Малигіна, дослідниця фольклорно-етнографічної спадщини І. Манжури та його внеску в українську лексикографію, встановила, що зі списку слів, записаних з уст людей і включених до фольклорного збірника „Сказки, пословицы и т. п., записанные в Екатеринославской и Харьковской губ. И. И. Манжураю” (1890), Б. Грінченко використав 91 %, давши до деяких із них 476 посилань на І. Манжуру [Малигіна 2010: 206].

Багатство народної лексики, що становить основу реєстрової частини Словника за ред. Б. Грінченка, зумовило її якнайширше використання при формуванні реєстру „Словника української мови” в 11 томах. Насамперед це стосується слів, які стилістично марковані саме як розмовні одиниці. Зіставивши відповідні словникові статті, ми виявили, що завдяки Словникові Грінченка до 11-томного Словника української мови ввійшли слова народнорозмовного фонду, що були зафіксовані в друкованих етнографічних збірниках і матеріалах, упорядкованих і записаних окремими особами або громадою осіб. Зокрема, в Етнографічних матеріалах Б. Грінченка (*виблудитися, відраяти, мастити, перцювати, повстрявати, позамикатися, приштрикнути* та ін.); „Записках о Южной Руси”, виданих П. Кулішем (*ачей, батькувати, каверзник*); „Історичних піснях малоруського народу, упорядкованих В. Антоновичем і М. Драгомановим (*вакувати, нарихтувати, побивати, позбавляти*); „Українських народних піснях”, виданих М. Максимовичем (*воркота, кряча, морскати, решетина*); „Народних обрядах і піснях”, що їх записав у Полтавській губернії В. Милорадович (*наскитатися, опрясти, прослідити, роботуха, розвеза*); „Народних казках”, виданих І. Рудченком (*виполоувати, вихонутти, відвернути* (у знач. *відсунути вбік*), *відвихнутися* (у знач. *відлучитися на деякий час*), *відшкварити* (у знач. *відимагати*), *відимарувати, жартуватися, кудлач, пархатий, пересвистати, пересіяти*); „Казках і прислів'ях”, що їх записав І. Манжура (*водовозка, упринуст, плаксійка, повисолоплювати, понапаскуджувати*); „Праці етнографічно-статистичної експедиції” П. Чубинського (*коваленко, мішанка, грузити, поздумувати, простояти, розситити, розчислити*) та ін.

Для деяких розмовних слів першоджерелом є періодичні видання: журнал „Основа” (*вичапати, відвертатися* (у знач. *відлучатися*), *віднадитися, кривдуватися, обселяти, кипінь, одягало, підживати, піжити, пірити*); історичний журнал „Київская старина” (*окошитися, підпастися, подопиватися*).

У реєстрі словника є чимало народнорозмовних слів, узятих із неопублікованих джерел, імовірно, з усного мовлення або з картотеки, з якою працював Б. Грінченко, зокрема з народних пісень (*дропак, ковалівна, прудивус, обкувати, перегребтися, репетувати*). Деякі слова взято з усного мовлення народу на тій чи тій території, про що свідчить територіальне маркування лексем. Найбільше таких слів записано в Харківській губернії (*віднекатися, дарівщина, кебетливий, ковбанитися, мода, оббігати, облогувати, оцаритися, побатувати, повирячувати*), Чернігівській губернії (*випихач, виходити* (у знач. *куштувати*), *відлигнути, мизкати, навернути* (у знач. *перекладати провину на іншого*), *натуристий*); у Київському повіті (*бігунка, відгукати, кебетний, позубцювати*); Черкаському повіті Київської губернії (*направник, житяний, передніший, набокувати, істися*,

наверзтися, продляти, промкнути). Поодинокі лексеми зафіксовано в Канівському, Васильківському, Уманському, Новоград-Волинському, Богодухівському, Лубенському, Пирятинському, Конотопському, Волчівському, Константиноградському, Каменецького та інших повітах.

Незначну частину слів узято з рукописних збірників окремих осіб – І. Левицького (*обкорувати, пограбнути, подєсятерити, бозна-колишиній*); Д. Яворницького (*переполуднувати*).

Серед джерел словникового матеріалу також попередні лексикографічні праці: „Малоруско-німецкий словарь” Е. Желєхівського та С. Недільського (*акурат, бігці*), „Опыт южно-русского словаря” К. Шейковського (*бабах, уклепати*), Словник М. Уманця й А. Спілки (*абищиця*), а також твори українських письменників, зокрема П. Куліша (*гармаш, гопцювати, позатикати, клопотуха, обсилати, прудивус*), Г. Барвінок (*погулянка, позамурзуваний, поволоктися, порябити*), Г. Квітки-Основ'яненка (*розслухатися*).

У реєстрі Словника Б. Грінченка наявні розмовні слова, паспортизовані двома або більше джерелами – як опублікованими, так і неопублікованими. Паспортизація показує, що те саме слово можуть вживати на різних територіях: *крутий* (Уманський і Павлоградський повіти), *подейкувати* (Борзенський, Кобеляцький, Вовчинецький повіти); те саме слово засвідчене в кількох етнографічних збірниках, матеріали до яких зібрано на різних територіях: *бидло* (Номис і Чуб.), *водянка* (Грін. і Манж.), *кошаниця* (Милор., Ном., Манж.). Деякі слова взято з творів письменників і неопублікованих джерел: *прудивус* (Куліш і нар. пісня), *відхлинутися* (Г. Барв. і Вовч. повіт), *обрость* (Г. Барв. і Кролев. повіт), *прослідок* (Куліш, Новоград-Волинський і Харківський повіти).

Значна частина розмовної лексики в реєстрі словника не має посилань на джерела: *бебехи, варєво, гаянка, ганяння, балакатися, благовістити, виманіжити, випахатися, вичавити, вичовгти, вишмарувати, відперти, відсадити, гагакати, мостити, нароїтися, облічити* та ін. Деякі з наведених слів зафіксовано в російсько-українському Словнику М. Уманця та А. Спілки (1893 – 1898), напр.: рос. *благовестить* = укр. *благовістити*, *дзвонити до служби Божої, на службу Божу* [Уманець, Спілка: I, 31]; рос. *мостить* = укр. *мостити*, (дошками) – *стелити*, (каменем) – *брукувати*, (тарасом) – *тарасувати*, (греблю) – *гатити*, (рештовання) – *рештувати*, (гніздо) – *кублити* [Уманець, Спілка: II, 112]. Напевно, що не лише ці слова зі Словника М. Уманця та А. Спілки ввійшли до реєстрової частини Словника Грінченка, а й багато інших, які через невідомі нам причини не мають вказівки на джерело походження, хоча про тісну співпрацю М. Комарова (Уманця) і Б. Грінченка свідчать листи 90-х років XIX ст. [Пилинський 1968: 4 – 5].

Проаналізувавши розмовну лексику, ми виявили, що найбільш тематично розгалуженими є групи іменників:

1) назви осіб за професією чи родом діяльності (*гармаш, шкляр, царинник, ягідниця, коваленко, ковалівна, лимариха*); спорідненістю та свояцтвом (*посестриця*); соціальним станом (*полупанійка*); зовнішністю (*білявка, худяк, прудиус, цибань*); рисами характеру та особливостями поведінки (*безлюдько, гид, плаксійка, роботуха, чепурун, хитрик, каверзник, дріботун, хамло, пажера, потакайло, махляр*);

2) назви частин тіла людини (*парсуна, руч, бебехи, черевина*);

3) назви реалій рослинного й тваринного світу: збірні назви тварин (*бидло, кінва, нужа, оводня*) та рослин (*обрость*); одиничні назви тварин, що містять у своєму значенні вказівку на виконання фізичної дії (*водовозка*); зменшено-пестливі назви тварин (*цяцько*); назви птахів (*кряча*); назви рослин та їхніх частин (*косиця, чебрик, яриця, віднога, мухорка, кошениця (кошаниця), мішка*);

4) назви предметів побуту та їхніх частин (*водянка, клямра (клямбра), куна, решетина, прикілок, череп'янка, ятір*);

5) назви одягу: збірні (*лахманина, одягало*) та одиничні (*хутрянка, шапурина, чохла*);

6) назви продуктів і речовин, що пов'язані з приготуванням їжі (*овечина, вар, вариво*);

7) назви процесів, станів (*баріння, бій, воркота, ганяння, покуп, розрізка, чиньба, хапатня, хрупотява, шарпанина, безділля, гайка, гаянка, дурисвітство, комиз, погулянка, посідки*);

8) назви танців (*дропак*);

9) назви абстрактних понять (*абищиця*).

Широко представлена в Словнику дієслівна розмовна лексика, у межах якої виділяємо такі тематичні групи:

1) дієслова, що позначають процес мовлення залежно від акустики, темпу, емоційного забарвлення, змісту тощо (*розгаласуватися, налементуватися, репетувати, бевкати, гагакати, жартуватися, гнути, потеревенити, подейкувати, гарикатися, їстися, матіркувати, накотитися, облаятися, розгарикатися, розгвалтуватися, роззіпатися*);

2) дієслова на позначення процес руху, пересування (*брьохати, плентатися, поволоктися, вичапати, вичовгти, пришкандибати, перетупцюватися, поповешитися*);

3) дієслова, що містять у своїй семантиці вказівку на часову характеристику дій, процесів: їх завершення (*переполуднувати, винестися, випахатися, виторохтіти, витхатися, відбабувати, від'їсти, доправити, виспати, вичухатися, наскитатися, натовктися, начастувати*) або багаторазове повторення (*поповчитися, попоїздити, попорипати*);

4) дієслова, що позначають конкретну незавершену (*деренькотати, гилити, гніздити, мостити, піжити, виполовати, надвозити, наддирати, базарювати, ковбанитися*) або завершену (*брязнути, відлатати, відсадити, відикварити, відимарувати,*

двигнути, обшмагати, проманіжити, виметикувати, відгукати, доплигнути, обпитати, позаплакуватися, пооббріхувати, пообпливати, пообсіватися, пооброблятися, попідлещуватися, накупитися, налупитися, напертися, нароїтися) дію;

5) дієслова, які позначають емоційний стан людини (*кривдитися, наверхтися, очапатися, розжалкуватися, розголотитися*); її поведінку (*враздувати, позвичайнішати, поздороватися, порукатися, полюдніти, роздичавіти*); дії, пов'язані із зовнішнім виглядом або станом когось чи чогось: (*повирячувати, повисолоплювати, присмагнути, причорніти, прищити, посизіти, пострупіти, покоростявіти*);

б) дієслова, що називають процеси та явища природи (*віддавати* (у знач. *теплішати*), *намеркнути, осмеркнути, передоцитися, пірити* (про дощ), *подутися*).

Серед прикметникових розмовних форм розрізняємо прикметники за якісною ознакою (*кебетливий, крутий, натуристий, окостуватий, промітний, рухлий, постарий, хапкий, ямкуватий*) та за відносною ознакою до предметів і явищ (*безгрішний, безденний, бозна-колишній, виворітний, житяний, могоричний, обрідчастий, переднішній*).

Важливе місце в реєстрі Словника Б. Грінченка посідають прислівники: *акурат, аніже, бігцем, біжка, видрібцем, вприпуст, догоричерева, набокувато, огребом, околяса, околясом, перекидисто, притьма, прихапці, потайком, потому, поти*.

Зафіксовано поодинокі приклади маркованих як розмовні часток (*авжеж, або, ага, ачей*) та вигуків (*бабах, драп, хвіть, хлясь*).

Отже, народнорозмовна лексика становить основу реєстру „Словаря української мови” за ред. Б. Грінченка. На її народнорозмовний характер вказують не лише стильові позначки, зафіксовані у Словнику української мови в 11 томах, а й джерела словникового матеріалу, адже в переважній більшості це усна народна творчість, а різноманітні тематичні групи іменників і дієслів характеризують побут українського народу та особливості мовної картини світу.

Література

Бибик 1994 – Бибик С. П. Естетичні модифікації народнорозмовності в ідіостилі Григора Тютюнника: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец 10.02.02 „Українська мова” / С. П. Бибик. – К., 1994 – 28 с.; **Бибик 2011** – Бибик С. П. Стильова розмовна норма та розмовна лексика / С. П. Бибик // Культура слова. – 2011. – № 74. – С. 59 – 65; **СГ** – Грінченко Б. Д. Словарь української мови: у 4 т. – Т. 1 – 4. – К., 1907 – 1909 (Перевидано фотоспособом. – К., 1958); **Коробчинська 1968** – Коробчинська Л. А. Лексика розмовної мови [Електронний ресурс] / Л. А. Коробчинська // Питання мовної культури. – Вип. 2. – К., 1968. – С. 3 – 14. – Режим доступу: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine2-1.pdf>; **Коробчинська 1963** – Коробчинська Л. А. Розмовна і просторічна

лексика української мови та її ремаркування в словниках / Л. А. Коробчинська // Лексикографічний бюлетень. – 1963. – Вип. ІХ. – С. 41 – 54; **Малигіна 2010** – Малигіна Л. І. Внесок Івана Манжури у формування української лексикографії // Дослідження з лексикології і граматики української мови. – Вип. 9. – Д., 2010. – С. 201 – 210; **Мінасян 1985** – Мінасян В. І. Розмовна лексика і експресія (на матеріалі мови роману П. Загребельного „Левине серце”) [Електронний ресурс] / В. І. Мінасян // Культура слова. – Вип. 28. – К. : Наук. думка, 1985. – Режим доступу : <http://kulturamovuy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine28-4.pdf>; **Пилинський 1962** – Пилинський М. М. З історії розвитку української лексикографії / М. М. Пилинський // Дослідження з мовознавства. – К. : Вид-во АН УРСР, 1962. – С. 3 – 28; **Савченко 2009** – Савченко Л. Г. „Низький” шар лексики у поетичному мовленні [Електронний ресурс] / Л. Г. Савченко // Tabu jezykove i eufemizacja w dialektach slowianskich. – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 2009. – S. 229 – 238. – Режим доступу : http://www-philology.univer.kharkov.ua/katedras/prof_sites/savchenko_lg/savchenko_nyz_kuj_shar.pdf; **Савчук 2013** – Савчук Н. М. Розмовна лексика української мови у функціонально-мотиваційному контексті / Н. М. Савчук // Наук. зап. НДУ ім. М. Гоголя. Філологічні науки. – 2013. – Кн. 1. – С. 136 – 141; **СУМ** – Словник української мови : в 11 т. – К. : Наук. думка, 1970 – 1980; **Статєєва 2009** – Статєєва В. Євген Чикаленко як лексикограф (до 80-річчя з дня смерті Є. Чикаленка) / В. Статєєва // Вісн. Ужгород. ун-ту. Сер.: Філологія. – 2009. – Вип. 21. – С. 15 – 24; **СУЛІМ 1973** – Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1973. – 439 с.; **Ткаченко 2006** – Ткаченко Т. В. Засоби стилізації розмовності в прозі Михайла Стельмаха : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец 10.02.02 „Українська мова” / Т. В. Ткаченко. – К., 2006 – 26 с.; **Українська мова 2000** – Українська мова : енциклопедія. – К. : Вид-во „Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2000. – 752 с.; **Уманець, Спілка** – Словарь російсько-український. / зібрали і впорядкували М. Уманець і А. Спілка. – Л., 1893 – 1898 – Т. 1 – 4 : А – Я.

Яремій М. Р. Народнорозмовна лексика в реєстрі „Словаря української мови” за редакцією Б. Грінченка: джерела словникового матеріалу, семантика, паспортизація

Лексика народнорозмовного вжитку становить значну частину реєстру „Словаря української мови” за редакцією Б. Грінченка (1907 – 1909). Дослідження слів цієї групи підтвердили, що вони паспортизовані за фольклорними та літературними джерелами. Характерною для лексики народнорозмовного вжитку є територіальна паспортизація (за назвами тогочасних губерній і повітів у царській Росії), що дає змогу встановити зв’язок певного слова з конкретним діалектним середовищем української мови.

У статті розглянуто найчисленніші лексико-семантичні групи розмовних слів: іменників (назви осіб за професією чи родом діяльності; назви частин тіла людини; назви реалій рослинного й тваринного світу; назви предметів побуту та їхніх частин; назви одягу; назви продуктів і речовин, пов'язаних з приготуванням їжі; назви процесів, станів; назви абстрактних понять тощо) та дієслів (на позначення процесів мовлення, руху, часової характеристики дії, емоційного стану людини та її поведінки тощо).

Значна частина лексики, зафіксованої в Словнику 1907 – 1909 рр., включена й до реєстру „Словника української мови” в 11 томах (1970 – 1980). У статті доведено, що багатство народної лексики Словника 1907 – 1909 рр. зумовило її якнайширше використання під час формування реєстру „Словника української мови” в 11 томах.

Ключові слова: народнорозмовна лексика, тематичні групи розмовної лексики, „розмовність” як лексикографічний маркер, „Словарь української мови” за редакцією Б. Гринченка (1907 – 1909), „Словник української мови” в 11 томах (1970 – 1980), джерельна база української лексикографії ХХ ст., лексикографічна паспортизація слова.

Яремий М. Р. Народноразговорная лексика в реестре „Словаря украинского языка” под редакцией Б. Гринченко: источники словарного материала, семантика, паспортизация

Лексика народноразговорного употребления составляет значительную часть реестра „Словаря украинского языка” („Словаря української мови”) под редакцией Б. Гринченко (1907 – 1909). При исследовании этой группы слов установлено, что они паспортизированы преимущественно ссылками на фольклорные и литературные источники XIX в. Для народноразговорной лексики характерна также и территориальная паспортизация (по названиям тогдашних губерний и уездов в царской России), что позволяет установить связь того или иного слова с конкретной диалектной средой украинского языка.

В статье рассмотрены лексико-семантические группы разговорной лексики, включающие наибольшее количество единиц: существительных (названия лиц по профессии и роду занятий; соматические названия; названия флоры и фауны; названия предметов обихода, одежды; названия продуктов и веществ, связанных с приготовлением еды; названия процессов, состояний; названия абстрактных понятий и др.) и глаголов (речи; движения; временной характеристики действия; эмоционального состояния человека и др.).

Значительная часть лексики, зафиксированной в Словаре 1907 – 1909 гг., была включена и в реестр „Словаря украинского языка” („Словника української мови”) в 11 томах (1970 – 1980). В статье доказано, что такое обширное использование народноразговорной лексики в наиболее полном толковом словаре украинского языка ХХ в.

не в последнюю очередь обусловлено её тематическим богатством, представленном в Словаре 1907 – 1909 pp.

Ключевые слова: народноразговорная лексика, тематические группы разговорной лексики, „разговорность” как лексикографическая пометка, „Словарь украинского языка” под редакцией Б. Гринченко (1907 – 1909), „Словарь украинского языка” в 11 томах (1970 – 1980), источники украинской лексикографии XX в., лексикографическая паспортизация слова.

Yaremiy M. R. Folk Vocabulary in the Directory of the „Dictionary of the Ukrainian Language”, Edited by B. Hrinchenko: Vocabulary Sources, Semantics, Certification

In the „Dictionary of the Ukrainian Language”, edited by B. Hrinchenko (1907 – 1909), folk vocabulary constitutes a considerable part of its directory. It also characterizes various spheres of Ukrainians’ way of life, as well as reflects their psychology and peculiar perception of the surrounding world. The article under discussion deals with a thematic diversity of the folk layer of vocabulary in the directory of the „Dictionary...”. It considers the most numerous groups of spoken words – nouns (denoting profession and occupation, parts of body, species of fauna and flora, articles of everyday life and their parts, articles of clothing, food and other substances related to cooking, processes and state of things, abstract notions, etc.) and verbs (denoting speech processes, movement, temporal characteristics of an action, emotional state of a human being, his behavior, etc.).

Besides, the article under discussion contains the analysis of the folklore and literary sources, which certify the usage of folk vocabulary in the „Dictionary of the Ukrainian Language”, edited by B. Hrinchenko (1907 – 1909). It has been determined that the directory of the „Dictionary...” contains certain spoken words, certified by two or more sources – both published and non-published. Since territorial certification (the words being certified in compliance with the names of provinces and counties of that time) is essential for the use of folk vocabulary, it has enabled the author to ascertain the connection between a word and its dialectal medium.

A significant segment of vocabulary, found in the „Dictionary...” of 1907 – 1909, also belongs to the directory of the „Dictionary of the Ukrainian Language” in 11 volumes (1970 – 1980). The article under studies proves that the diversity and richness of folk vocabulary of the „Dictionary...” of 1907 – 1909 has stipulated its broad usage in the process of compiling the directory of the „Dictionary of the Ukrainian Language” in 11 volumes. First of all, it concerns the words that are stylistically marked as spoken units. The spoken connotations of these words have been revealed in the illustrative sections of the articles about dictionaries, particularly, in the context of folk records and works by the representatives of classic literature.

Key words: folk vocabulary, thematic groups of spoken vocabulary, „speakability” as a lexicographical marker, the „Dictionary of the Ukrainian

Language, edited by V. Hrinchenko (1907 – 1909), the „Dictionary of the Ukrainian Language” in 11 volumes (1970 – 1980), the source basis of the XX century Ukrainian Lexicography, lexicographical certification of a word.

Стаття надійшла до редакції 09.11.2017 р.

Прийнято до друку 10.11.2017 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Леснова В. В.